

Zbornik za zgodovino šolstva - Šolska kronika.
Ljubljana, Slovenski šolski muzej 1994,
XXVII-3, 270 strani.

Kako potrebna je bila v slovenskem prostoru samostojna revija za proučevanje zgodovine šolstva, kaže vsebinsko zelo pestra nova številka, ki je pravkar izšla.

Z razpravami in krajšimi prispevki sodeluje kar 18 avtorjev, s krajšimi zapisi iz zgodovine šolstva še 13 avtorjev, sledijo poročila o delu šolskega muzeja, zlasti o njegovih razstavah (7 avtorjev), zbornik pa zaključujejo poročila in ocene novih knjig.

Dolgoletna sodelavka Zbornika za zgodovino šolstva Tatjana Hojan, nam tokrat predstavlja izobraževanje odraslih v letih 1848-1870. Pri tem izpostavlja zlasti izobraževanje odraslih v nedelj-skih šolah in izobraževanje v okviru kmetijskih tečajev pri osnovnih šolah (sadjarstvo, čebelarstvo, svilarstvo); oboje pa je bilo v veliki meri odvisno od prizadevnosti posameznih učiteljev in duhovnikov. Omenja tudi udeležbo učiteljev iz slovenskih dežel na organiziranih kmetijskih počitniških tečajih za učitelje na Dunaju.

Zelo dobrodošel bo za vse, ki se ukvarjajo z zgodovino gimnazij in šolstva nasploh, prispevek Elizabete Hriberšek-Balkovec Avstrijska statistika in gimnazije na Slovenskem 1881-1913, kjer avtorica opozarja na uporabnost vira Österreichische Statistik za zgodovino šolstva. Za gimnazije v omenjenih letih nam podaja zanimive podatke o učiteljskem kadru, številu razredov, učnem jeziku, številu dijakov in njihovi verski pripadnosti, šolnini in štipendijah.

Saša Serše piše o tehnični inteligenci na Kranjskem pred letom 1918. Naglašja zlasti vlogo realk za nadaljnji študij tehnike, opiše razne vrste visokih (tehničnih) šol na Dunaju, Gradcu in Pragi, kjer so študentje s Kranjske največ študirali. Opiše tudi društveno organiziranost raznih vrst inženirjev pred letom 1918.

Andrej Vovko nas seznanja z dejavnostjo Družbe sv. Mohorja na šolskem področju in zlasti prikaže, kako je družba z zbranimi finančnimi sredstvi na narodnostno ogroženih območjih vzdrževala svoje šole in vrtce.

Darko Friš piše o slovenskih župnijskih osnovnih šolah v Ameriki v letih 1895-1941. Posebej predstavlja 6 župnijskih šol in velike težave zaradi pomanjkanja učnega kadra in finančnih sredstev. Omenja, da so vse do 1924.

delno še poučevali v slovenskem jeziku, potem pa ga je zamenjala angleščina.

Zanimive tematike iz novejših zgodovine se loteva Ljiljana Šuštar. V prispevku Mladi Korošci na šolanju v Sloveniji v prvih povojnih letih nam po arhivskih in časopisnih virih prikaže šolanje mladih Korošcev pri nas. To šolanje je spremljala vrsta težav in morda bi bilo zanimivo slišati več pričevanj posameznikov, ki so se v letih 1945-1950 udeleževali tega šolanja.

Druga avtorica, ki se loteva povojnega časa je Tatjana Šenk, ki piše o poddržavljenju samostanskih šol v Ljubljani (Lichtenturn, Marijanišče) v letih 1945-1947. Tudi Aleš Gabrič obravnava povojni čas, ko predstavlja značilnosti šolske reforme 1953-1962.

Evropa kot pedagoška kategorija v avstrijski zgodovini izobraževanja je naslov članka avstrijskega avtorja Elmarja Lechnerja. Avtor razmišlja o dejstvu, da se bodo v bodoči Evropi posamezni narodi in države približevali in ob tem opozarja, da bodo nastale razmere, podobne nekdanjemu avstro-ogrskega izobraževalnemu sistemu, ki se mu zdi z današnjega vidika celo dokaj napreden.

O maturitetnih spričevalih in zrelostnih izpitih skozi zgodovino nas vodi članek Jožeta Ciperla. O zgodovini gimnazije z italijanskim učnim jezikom v Kopru, ki deluje še danes, piše Ivan Markovič. Gimnazija, ki je bila ustanovljena še v času beneške oblasti (1612.), je potem večkrat zamenjala državo (Avstrija, Italija, Jugoslavija, Slovenija) in se srečevala z različnimi težavami, celo z začasno prestavitvijo v Trst (1842-1848).

Judita Šega piše o šolskem zdravstvu pred prvo svetovno vojno, o higienskih razmerah v šolah, o delu šolskih zdravstvenih komisij in vlogi šolske zdravstvene kolonije v Zatišju pri Cerkljah, medtem ko Brane Šuštar po zapisnikih Mestnega šolskega sveta ljubljanskega pred prvo vojno predstavlja nekaj drobcev iz razmer mestnega šolstva npr. skrb za ureditev kopanja učencev, odnos do učiteljic in slovensko-nemška jezikovna vprašanja.

Marija Lesjak nas seznanja z zgodovino učiteljskega poklica v Angliji, Božo Jakovljevič pa z delom treh hrvaških istrskih emigrantov, ki so po prvi svetovni vojni uspešno delovali v slovenskih šolah.

O zgodovini posameznih osnovnih šol pišejo tri avtorice: Alenka Borjanič o osnovni šoli v Postojni, Olga Pivk o šolstvu v Rovtah in Stanka Jernejc o razvoju šolstva v Medvodah.

Še več podatkov o zgodovini posameznih šol prinaša rubrika Šolski zapisi.

Slavica Pavlič piše o nekaterih jubilejih povezanih s posameznimi šolami v letu 1995 (Ljutomer, Besnica, Goriče itd.). Tu je objavljena še vrsta povzetkov seminarskih in raziskovalnih nalog srednješolcev, kar je zanje gotovo posebej vzpodbudno, obenem pa je bilo raziskanih nekaj tem, ki bi se jih sicer verjetno nihče ne lotil tako kmalu (kmetijska šola Luže pri Vipavi, osnovne šole v Šempasu, Hudinja-Celje in Šmarje pri Jelšah).

50 let obnovitve slovenskega osnovnega in srednjega šolstva v Ilirski Bistrici se spominjajo Ivko Spetič, Melhior Golob in sestra Romana Zidar.

Zanimivi so tudi spomini na šolska leta med vojno 1941-1945, in sicer v Kranju, o čemer pišeta tedanja nemška učiteljica Elis Sargant in njena učenka, danes priznana pisateljica Berta Golob, in o šoli na Livku nad Kobaridom, kjer je nekaj časa med vojno poučeval duhovnik Jožko Kragelj.

Omenjeno vrsto spominskih člankov zaključuje zelo doživeto napisan prispevek Marije Novak, ki se spominja svojega prvega službenega mesta na osnovni šoli Drča (Pleterje), kjer je poučevala v letih 1949-1959, članek, ki bi ga morale brati današnje učiteljice začetnice, ki mnogokrat ne znajo ceniti tega, kar jim šola danes nudi.

Rubrika Iz muzejskega dela prikazuje dejavnost Šolskega muzeja, zlasti nas seznanja s posameznimi razstavami, medtem ko je v rubriki Poročila in ocene predstavljenih devet novejših del s področja zgodovine šolstva in pedagogike in teoretično delo Sodobni pogledi na pouk zgodovine izpod peresa Štefana Trojarja.

Olga Janša-Zorn

40 let Gorenjskega muzeja. 1953-1993. Kranj 1993, 134 strani.

Gorenjski muzej v Kranju je ob svoji 40. obletnici delovanja izdal poseben zbornik, v katerem se predstavljajo njegovi sodelavci z vrsto zanimivih prispevkov. Del prispevkov prikazuje rezultate dosedanjega delovanja posameznih oddelkov, ki delujejo v okviru muzeja,

drugi del prispevkov pa predstavljajo nekatere izbrane strokovne teme.

Daljši jubilejni članek sta napisala Majda Žontar in Cene Avguštin, oba dolgoletna sodelavca in nekdanja ravnatelja muzeja. V njem opisujeta historiat razvoja muzeja od prvih idej, ki so se pojavile že v času med obema vojnama, do uresničitve zamisli leta 1953, ko je bil ustanovljen Mestni muzej v Kranju, tedaj še samo z enim strokovnim sodelavcem Cenetom Avguštinom. Temu se je leta 1955 pridružila etnologinja, 1957. konservator, 1959. arheolog itd. Kmalu se začne nadvse uspešno zbiranje in raziskovanje raznovrstnega gradiva ter prirejanje razstav. Skoraj istočasno z Mestnim muzejem je začel nastajati bodoči Muzej revolucije v Kranju, oba pa sta se leta 1963 združila v Gorenjski muzej. Avtorja se spominjata težkih pogojev dela na začetku, ko je muzej imel le skromne prostore v Prešernovi hiši. Čez nekaj let se je položaj izboljšal, saj so pridobili Mestno hišo in stavbo v Tavčarjevi ulici, s tem pa so bili dani pogoji za prirejanje večjih razstav in ureditev stalnih zbirk. Že od srede 60. let je Gorenjski muzej veljal za dobro organiziran in uspešen pokrajinski muzej, čeprav se je moral še vedno spopadati z različnimi problemi.

V štirih desetletjih je muzej s pomočjo dobre ekipe sodelavcev ustvaril zavidljivo bogate zbirke. Vrsta novih arheoloških odkritij v Kranju in drugod na Gorenjskem je pripomogla k nastanku lepe arheološke zbirke. Najobsežnejša je etnografska zbirka, tu pa so še umetnostno-zgodovinska, kulturnozgodovinska in zgodovinska zbirka. Zadnja je razdeljena na tri dele: starejšo zgodovino, zbirko iz časa druge svetovne vojne in zbirko sodobne zgodovine. Poleg tega ima muzej restavratorsko in konservatorsko delavnico, fotolaboratorij, bogato fototeko ter knjižnico z okrog 12.000 enotami.

Ker so zaradi denacionalizacije leta 1991 izgubili stavbo v Tavčarjevi ulici, je to za muzej pomenilo novo prostorko stisko. Končno jim je uspelo dobiti prostore v prenovljenem gradu Khiselstein, vendar je tu prostora premalo, tako da so nekatere zbirke morale ostati v depojih.

Sledijo prispevki o nastajanju posameznih zbirk in o delu oddelkov.

Cene Avguštin se spominja začetkov muzejstva v Kranju in zlasti organizacije prvih razstav. Andrej Valič nam podaja arheološko-muzeološki oris Gorenjske, v katerem prikazuje zgo-

dovino arheoloških izkopavanj na Gorenjskem od srede 19. stoletja do danes.

O pestri razstavnih dejavnosti oddelka za starejšo zgodovino piše Majda Žontar. V treh desetletjih obstoja tega oddelka so bile v muzeju pripravljene številne tematske razstave (Gradovi na Gorenjskem, Francozi v Kranju, Kmečki upori in kmečka gibanja na Gorenjskem, Kranjska gimnazija 1810-1971, Turški tabori na Gorenjskem, Mlini na Gorenjskem, Razvoj pošne službe, Promet na Gorenjskem, Kulturna društva na Gorenjskem, Razvoj organiziranega planinstva itd.). Nekatere od teh so bile prenesene v druge kraje na Gorenjskem, nekatere celo zunaj meja. Ob pripravah za omenjene razstave je muzej pridobil številne nove eksponate, nastala je obsežna dokumentacija, tiskani so bili posebni razstavniki katalogi, ali pa so bili rezultati raziskav objavljeni v strokovnem časopisju. Podobno je bilo tudi z etnografskimi, arheološkimi in drugimi razstavami.

Uspešno je ves čas deloval etnografski oddelk. Vrsto let ga je vodila Anka Novak, ki v zborniku objavlja pregled dela tega oddelka. Z neutrudnim terenskim delom so delavci muzeja uspeli rešiti veliko etnografske dediščine, ki bi se sicer izgubila. O uspehih delovanja pričajo številne razstave kot Ljudska noša na Gorenjskem, Domača obrt na Gorenjskem, Slike na steklo, Planšarstvo, Besnica in materialna kultura 19. in 20. stoletja, Hrana v Šenčurju itd.

V okviru Gorenjskega muzeja deluje Prešernov spominski muzej. O Prešernovi hiši, restavratorskih delih v njej, o ureditvi Prešernove in Jenkove zbirke ter o prirejanju literarnozgodovinskih in likovnih razstav piše voditeljica tega muzeja Beba Jenčič.

Gorenjski muzej ima tudi bogato arhivsko zbirko iz časa druge svetovne vojne. Del te zbirke nam predstavlja France Benedik v zanimivem prispevku z naslovom Zbirka plakatov o ustreljenih talcih, kjer med drugim ugotavlja, kje so bili plakati tiskani, kakšni podatki so na njih objavljeni, ugotavlja pa tudi nekatere netočnosti.

Nada Holynski je v članku Muzejska dokumentacija sodobnosti opozorila na vrsto problemov, ki so povezani s predstavitvijo povojne zgodovine v muzejih in s samim zbiranjem tovrstnega gradiva, ki ga je ogromno in je zato bolj kot drugje treba napraviti izbor. Kljub številnim težavam s katerimi se je muzej soočal ob predstavitev novejšega obdobja, je mogoče reči, da je tudi na tem področju bilo veliko storjeno, kar

dokazujejo tudi razstave kot Razvoj kranjske komune, Gorenjska v letih 1945-1950, Gorenjska - osemdeseta leta v muzejski predstavitvi, Gorenjska industrija po drugi svetovni vojni idr., ki so bile dobro sprejete.

Damir Globočnik objavlja zapis Gorenjski likovni umetniki modernejše smeri, ki je bil pripravljen za istoimensko razstavo leta 1992. Pred nami se zvrstijo bolj ali manj znana imena likovnih umetnikov od Ljuba Ravnikarja in Lojzeta Dolinarja naprej. V svojem drugem prispevku pa se Globočnik loteva zanimive, a malo obdelane tematike - začetkov karikature in stripa na Slovenskem. Med karikaturisti so izstopali zlasti H. Smrekar, M. Gaspari in N. Pimat.

Tudi oba muzejska restavratorja sta prispevala krajše zapise o svojem delu. Boris Sajovic piše o kopiranju srednjeveških fresk, Irena Jeras-Dimovska pa objavlja nekaj strani iz svojega dnevnika.

Etnologinja Tatjana Dolžan se v prispevku Meščani mesta Kranja v obdobju med svetovnimi vojnama loteva zanimive tematike. Uspelo ji je prikazati vsakdanje življenje in praznični utrip mesta, posebej še z njim povezane razne družabne prireditve.

Zbornik zaključuje obsežnejši članek Jožeta Dežmana z naslovom Druga svetovna vojna med Julijci in Karavankami (Jeseniško okrožje 1943-1945). V njem objavlja veliko novih statističnih podatkov, ki temeljijo na zbrani dokumentaciji medvojnega časa, govori o gospodarskem in političnem položaju, o žrtvah NOB, o padlih v nemški vojski, o okupatorjevih in partizanskih enotah, o vlogi KP, o vojni škodi itd.

V dodatku sledi izbrana bibliografija sodelavcev muzeja, seznam občasnih razstav, kronološki pregled arheoloških izkopavanj ter seznam vseh delavcev Gorenjskega muzeja.

Zbornik, ki so ga uredili C. Avguštin, J. Dežman, B. Jenčič in M. Žontar, oblikoval pa P. Rakovec, je bogato ilustriran s fotografijami D. Holynskega. Nedvomno je muzej z zbornikom lepo počastil svoj jubilej.

Olga Janša-Zorn